

РЕЦЕНЗІЯ

доктора юридичних наук, професора

Гарасимів Тараса Зеновійовича

на дисертацію Кельмана Ростислава Михайловича на тему «Заборона як метод правового регулювання: теоретичні та практичні аспекти» подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність тематики дослідження. Про актуальність питань, пов'язаних з правовими заборонами, свідчить низка положень. Останнім часом кардинально змінилася ситуація у світі. На сучасному етапі розвитку людства особливо зросло значення двох суб'єктів у загальному числі осіб, що діють на міжнародній арені, – окремої людини та людства в цілому. Але зараз, як і протягом усієї історії, важливим завданням залишається знаходження балансу між їхніми інтересами.

Одним із засобів, що слугує для регулювання відносин у соціумі та спрямований на стримування, а також деструктивної активності та підтримання балансу інтересів, є заборонно-обмежувальні засоби. Надаючи людині певні права і встановлюючи їхні межі, накладаючи обов'язки, забороняючи ті чи інші дії, право за їхньою допомогою окреслює сферу особистих бажань й прагнень інтересами суспільства. Формування демократичного суспільства та правової держави тісно пов'язане з правовими обмеженнями. Права і свободи людини та громадянина є пріоритетними, але вони не є абсолютними і безмежними. Для підтримання стабільності в країні, забезпечення умов для існування кожного індивіда й поступального розвитку – суспільства та держави необхідна адекватна наявним умовам система обмежень прав і свобод.

Необхідність дослідження правових заборон диктується також і тим, що правову державу не-можливо уявити без добре налагодженого й чітко працюючого механізму юридичного впливу. Відповідно до цілей та завдань правового регулювання, що змінилися, мають змінюватися й засоби впливу на суб'єктів правовідносин. Питання щодо правових засобів, їх якісне використання у правотворчому та правореалізаційному процесах завжди актуальне та має велику наукову й практичну значущість. Без його належного вирішення неможливо створити оптимальний механізм правового регулювання.

На сьогодні в науці існують різні підходи до розуміння сутності та ролі правових заборон. Це пояснюється інтегративним, узагальненим характером категорії, що

розглядається. Але оскільки вона широко використовується в законодавстві на всіх рівнях й у правовій науці, то існує необхідність уточнення значення цього поняття.

Усі зазначені обставини свідчать про необхідність вироблення єдиного підходу до розуміння сутності, ролі та умов ефективності застосування правових заборон на всіх рівнях, а отже, і необхідності їх повного та всебічного аналізу. Аналіз ключового терміну в сучасній літературі цілком зневажений. Тим більше за всіма доступними джерелами уніфікованого варіанту використовуваної категорії у сучасній правознавчій теорії. Хоча водночас не можна стверджувати і про повну відсутність уваги до поняття «заборона».

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача

Науковий рівень дисертації і наукових публікацій Кельман Ростислава Михайловича відповідає встановленим вимогам щодо такого роду наукових робіт.

Виконане дослідження відповідає цілям розвитку України на період до 2030 року, затвердженим Указом Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722/2019. Робота виконується у межах напряму ІППІО: «Правові, психологічні та інформаційні проблеми розвитку державності в Україні », затвердженої Вченою радою Національного університету «Львівська політехніка» від 24.06.2014 р., протокол № 5 та кафедри ТПК «Імплементация європейських стандартів функціонування публічної влади в Україні», (№ державної реєстрації 0124U000285, термін виконання: 2024-2028 роки).

Щодо наукового рівня дисертації то варто зазначити, що регулювання суспільних відносин є одним із основних видів діяльності держави та її органів. Правильний вибір методу правового регулювання дозволить зменшити негативний вплив, усунути колізії, що можуть виникнути або що існували до прийняття нових нормативно-правових актів. Основна мета вибору методу правового регулювання правовідносин полягає у становленні дієвого правового механізму, що дозволяє сприяти ефективному регулюванню суспільних відносин в умовах, у яких перебуває Україна (військові дії, боротьба із корупцією, євроінтеграція). Заборони, обмеження як засоби регулювання правовідносин на сьогодні стали одним із основних, реально доступних способів досягнення позитивних результатів.

На належний науковий рівень вказують положення, в яких йдеться про збалансованість, співмірність публічних (зокрема, державних) інтересів та інтересів окремої особи в разі виникнення потреби в заборонному обмеженні повноти навіть її конституційно гарантованих прав. Власне кажучи, такі здебільшого зумовлені обмежувальні заходи мають бути адекватними конкретній ситуації, що потребує оптимального підходу, тобто перебуває у прийнятному співвідношенні до важливості значення основного права.

Свідченням належного наукового рівня дисертації є використання широкої емпіричної бази проведеного дослідження. Емпіричну базу дисертації склали система статистичних, аналітичних матеріалів, численні фахові публікації українських учених з актуальної проблематики загальної теорії права, конституційного права та галузевих правових наук, у тому числі зарубіжних дослідників. Нормативною основою дослідження є Конституція України, кодифіковані акти, інші законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, а також чинні й міжнародно-правові документи, ратифіковані в Україні.

Достатнім науковим рівнем вирізняються й наукові публікації дисертанта. У змісті опублікованих праць оприлюднено основні положення дисертаційної роботи, ідеї, висновки та пропозиції, що вирізняються належним науковим рівнем.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях.

Подана на захист праця, як засвідчено інформаційно-довідковими джерелами, є першим в українському правознавстві комплексним аналітичним дослідженням сутності таких науково маловивчених категорій – «правова заборона» і «правове обмеження», які використовуються як у теорії права, так і на практиці.

У цьому сенсі об'єктивне визнання отриманих автором особисто найвагоміших результатів, що певним чином претендують на новаторську наукову новизну, зводиться до того, що:

уперше:

– запропоновано авторський понятійно-категоріальний апарат: дано визначення термінів «правова заборона» і «правове обмеження»: здійснено на новаторських засадах формулювання зазначених термінів як методу правового регулювання, під яким розуміється використання сукупності всіх доступних засобів юридичного впливу, що застосовуються до будь-якого суб'єкта правовідносин та покликані на основі встановлення обмежень або чітких меж використання прав та свобод суб'єктів правовідносин забезпечити своє основне призначення, а саме реалізацію прав зазначених суб'єктів;

– запропоновано комплексний нормативний підхід до формулювання вимог допустимих правових обмежень, що передбачає наявність необхідної легітимної мети, яка полягає у захисті прав інших осіб, суспільної безпеки, громадського порядку, здоров'я, моралі тощо; у підтримці балансу між суспільною необхідністю й інтересами носія права;

– підтверджено важливість урахування співвідношення названих категорій, правозастосовний потенціал яких практично тотожний, оскільки вони встановлюються з урахуванням конкретної ситуації для досягнення однієї і тієї ж мети, а також визнані передумовами інтеграції законодавства України, яке все більше адаптується до законодавства інших європейських країн через загальнолюдські цінності – демократію, права людини, верховенство права.

Загалом елементи наукової новизни сформульовані доступно, їх кількість та кваліфікаційні ознаки відповідають встановленим вимогам ().

Результати дисертаційного дослідження, в тому числі ті, що відзначаються науковою новизною, повною мірою висвітлені у достатній кількості наукових публікацій (12 статей у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у науковому періодичному виданні іншої держави, 1 стаття проіндексована у даних Scopus, а також 13 тезах доповідей на конференціях та інших науково-практичних заходах, які констатують апробацію результатів дисертації (загалом 27 наукових публікацій).

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукова обґрунтованість положень та висновків зумовлена насамперед раціональною та логічно узгодженою структурою дисертаційної роботи. Методологічну основу дослідження становить система концептуальних підходів, філософських, загальнонаукових, спеціально-юридичних методів, а також логічних прийомів і засобів пізнання, оскільки саме вони становлять фундамент науково – пізнавального процесу, забезпечують єдність та цілеспрямованість дослідницької діяльності.

Обґрунтованість наукових положень дисертації також зумовлена емпіричною базою, широким переліком використаних наукових праць, наукової та навчальної літератури, чинних нормативно-правових актів, а також чинні й міжнародно-правові документи, ратифіковані в Україні.

Наукова обґрунтованість репрезентованих результатів засвідчується чітким та правильним визначенням автором роботи об'єкта та предмета дослідження. *Об'єктом дисертаційного дослідження є вплив механізму правового регулювання на основі правових заборон та правових обмежень на упорядкування суспільних відносин. Предметом дослідження є правові заборони як метод правового регулювання.*

Дисертаційне дослідження складається зі вступу, трьох розділів, що включають вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 245 сторінок, із них основного тексту 182 сторінки. Список використаних джерел розміщений на 28 сторінках і містить 317 найменувань.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Дисертаційна робота Р.М. Кельмана є першим в українській науці теорії та історії держави і права комплексним дослідженням встановлених законодавством правових заборон й обмежень, які постають важливими чинниками регулювання відносин у суспільстві і спрямовані на стримування, а також на попередження деструктивної діяльності та підтримання балансу інтересів. Надаючи людині певні права і встановлюючи межі прав, покладаючи

обов'язки, забороняючи конкретні дії, закон з їхньою допомогою розмежовує сферу особистих бажань і прагнень, виходячи з інтересів суспільства.

У вступі дисертації зазначено мету дослідження (ст. 23), що полягає в аналітичному з'ясуванні сутнісних підстав теоретико-методологічного і нормативно-прагматичного використання поняттєвих категорій «правова заборона» і «правове обмеження» у сучасному українському правознавстві і на цій основі напрацювання рекомендаційних пропозицій щодо застосування отриманих результатів у законотворчій та правозастосовній діяльності.

Я вважаю, що вказана мета дослідження чітко підкріплена добре сформованим списком завдань, які послідовні, логічні, опис їх вирішення становить зміст розділів дисертаційної праці. Це дає підстави стверджувати, що вони розкривають суть теми дослідження, і знайшли своє тлумачення у висновках, що узагальнили їх виконання.

Щодо оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності то, дисертант цілком справедливо зазначає, що проблематика методології у дослідженнях заборонно-обмежувальних засобів як методу правового регулювання не існує автономно, вона тісно переплітається з питаннями загальноправової методології, що розглядається, зазвичай, як теорія наукового пізнання, система методів, підходів і засобів пізнання або вчення про них. Але як видається, це більш складне й багатогранне явище, адже охоплює не лише методи пізнання та вчення про них, а й методологічні принципи (відправні ідеї), у відповідності з якими має здійснюватися вибір підходів і методів. Особливе значення при цьому має світогляд, як цілісна сукупність домінантних уявлень про світ, місце і роль у ньому людини, а також відповідних переконань, ідеалів, ціннісних орієнтацій пізнавальної та практичної діяльності людей. Тому використання універсальних, цивілізаційних, правосімейних, національних принципів, на яких будується дослідження категорії заборони як методу правового регулювання, їхня інституціоналізація, безперечно, становить значний теоретико-практичний інтерес і стимулює подальші наукові дослідження у цій царині та певною мірою створює обмеження суб'єктивного впливу на процес застосування правових заборон та обмежень відповідними державними

інституціями.

Підтверджено, що специфіка дослідження проблем заборони як методу правового регулювання дає підстави розглядати методологію як сукупність дослідницьких процедур, технік і методів, у тому числі й прийомів збирання та опрацювання нагромаджених даних. Таке її розуміння гарантовано сприятиме отриманню максимально об'єктивних результатів здійсненого дослідження.

*Теоретичне і практичне значення результатів дослідження.
Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації у практиці*

Теоретична та практична значущість одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані й обґрунтовані у дисертації висновки та пропозиції сприятимуть подальшому теоретичному обґрунтуванню розглянутих категорій, а також сприятимуть поглибленню знань про правові заборони та обмеження загалом. Наукові здобутки орієнтують на практичне застосування:

- у науково-дослідній сфері – для подальших поглиблених наукових досліджень сучасного стану та розвитку використання правових заборон у механізмі правового регулювання суспільних відносин;
- у законодавчій сфері – для закріплення та формулювання нових форм правових заборон у різних сферах права задля зміцнення правового стану держави;
- у практичній юридичній діяльності – для доповнення й корегування наявних нормативно - правових актів, що містять правові заборони та обмеження (акт впровадження Вищої ради правосуддя);
- у навчальному процесі – для підготовки лекцій, семінарів, спеціальних курсів, а також практичних занять із загальнотеоретичного правознавства (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 25. 09. 2024 р. № 147-оп; акт впровадження Львівського державного університету внутрішніх справ від 30. 09. 2024 р. № 50).

Дисертація загалом є завершеною працею, структура якої є оптимальною, логічною, відповідає встановленим вимогам, дає змогу отримати цілісну уяву

про правові заборони та обмеження як чинників регулювання суспільних відносин у суспільстві.

. Дисертація відповідає вимогам, які пред'являються до дисертаційних досліджень. Оформлення дисертації та анотації відповідає тим вимогам, які висуваються до такого роду робіт. Структура дисертації та зміст її підрозділів слугували розкриттю мети наукового пошуку та виконанню поставлених автором завдань дослідження. Результати дисертаційного дослідження мають наукову цінність і важливе значення для подальшого розвитку загальнотеоретичного правознавства.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Дисертація не містить порушень академічної доброчесності. Дисертація є оригінальною, самостійно виконаною працею. У дисертаційній роботі немає текстових запозичень, використання ідей інших авторів без посилання на джерела. Дотримані усі норми законодавства про авторське право.

Зауваження до дисертації. Хоча дисертаційне дослідження загалом виконане на достатньо високому рівні, можна вказати декілька зауважень:

1. Запровадження правових заборон і обмежень у будь-якому суспільстві на кожному етапі його розвитку збігаються із загальними цілями правового регулювання, цілком логічно стверджує дисертант (розд.2 с.63-86). В умовах становлення держави, як правової форми організації суспільства, ці юридичні засоби покликані забезпечувати безперешкодний рух інтересів суб'єктів до цінностей, гарантувати їхнє законне і справедливе задоволення. У мене з цього приводу питання. За яких обставин відбувалося становлення заборон як правового методу, завдячуючи якому реалізується правове регулювання?

2.Дисертант часто вживає в роботі вислів «західна юридична наука», або «західні дослідники» (розд.1). На нашу думку, настав час відмовитися від такого літературного кліше в науковому дослідженні. Краще говорити про «зарубіжних дослідників», або ж ідентифікувати науковця, наприклад, за країною де перебуває, або відповідно до правових концепцій, які вони продукують.

3. Одним із засобів, що слугує для регулювання відносин у суспільстві та спрямований на стримування, а також деструктивної активності та підтримання балансу інтересів, є заборонно-обмежувальні засоби. Аналіз дисертації виявив, що поза увагою дисертанта залишилася проблема збалансування дозволу і заборон в праві, що являє собою одну з ключових цілей правотворчості. А також поглибленню думки і більш ґрунтовного висвітлення питань щодо балансу між дозволом і заборonoю у нормах права, що розповсюджується на різних суб'єктів – фізичних осіб та державні органи.

Проте все ж не недоліки визначають зміст дисертаційного дослідження Ростислава Кельмана. Воно є оригінальною, безперечно творчою і самостійною працею, яка, ще раз наголошу, є безсумнівним внеском у теорію правових заборон, у науку теорії права і правознавства загалом.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертація Кельман Ростислав Михайлович на тему «Заборона як метод правового регулювання: теоретичні та практичні аспекти» є завершеною комплексною кваліфікаційною працею, в якій отримано нові обґрунтовані результати. Вона відповідає вимогам, які пред'являються до дисертаційних досліджень. Положення та висновки роботи дисертант отримав особисто, їм притаманна наукова новизна та практична значущість, обґрунтованість й достовірність.

Дисертація Кельман Ростислав Михайлович на тему «Заборона як метод правового регулювання: теоретичні та практичні аспекти» за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значущістю отриманих результатів відповідає спеціальності 081 Право, Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, іншим нормативним вимогам, а її автор – Кельман Ростислав Михайлович, на підставі публічного захисту, заслуговує на

присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» зі спеціальності 081 «Право».

Рецензент —

професор кафедри міжнародного та кримінального права
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти

Національного університету

«Львівська політехніка»

доктор юридичних наук, професор

Тарас ГАРАСИМІВ

Підпис засвідчую:

Вчений секретар

Національного університету

«Львівська політехніка»

Роман БРИЛИНСЬКИЙ